

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2
0
2
4

No 4

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:
Karimov Norboy G'aniyevich

*Elektron nashr. 882 sahifa.
E'lon qilishga 2024-yil 30-aprelda ruxsat etildi.*

Muharrir:
Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMIB birinchi prorektori
Abduraxmanova Gulnora Kalendarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d. TDIU professori
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Musyeva Shoira Azimovna, SamDu IS instituti professori
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., TAQU katta o'qituvchisi
Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Organizational Behavior and Leadership.....	10
Ibrokhim Gulomov	
Baliqchilikda klasterlarini tashkil etishning nazariy asoslari	18
Olim Murtazayev, Muydinov Olim Bekmurotovich	
Оценка состояния привлечения инвестиций в сферу туризма Узбекистана и механизмы управления	24
Арзиматов Бобирмирзо Зокирджон угли	
Biologik aktivlar buxgalteriya hisobni milliy va xalqaro standartlarga muvofiq takomillashtirish masalalari ...	27
Axmadaliyeva Zebo Abduxalimovna	
Aholi yashash joylarida yong'in risklarini bartaraf etish xizmatlardan foydalanish imkoniyatlari	32
Aziz Zikriyoev	
O'zbekistonda ilmiy darajali kadrlar tayyorlash tizimi boshqaruvining tashkiliy tuzilmasi va vazifalari.....	40
Beknaeva Shaxnoza Vladimirovna	
Mintaqaviy turizmning iqtisodiyot rivojlanishiga ta'siri (O'zbekiston turistik xizmatlar bozori misolida).....	45
D. B. O'roqova	
Qishloq xo'jaligi mahsulotlarini ko'paytirishning asosiy yo'llari.....	50
Ibrohimov Boburmirzo Baxtiyor o'g'li, Sayfiddinov Sarvarbek Anvarbek o'g'li	
Sanoat korxonalarining aksiyalar bozorida faoliyati tahlili: muammolar va yechimlar	55
Igitov Jurabek Kuzibekovich	
Qurilishda modernizatsiya va diversifikatsiya qilish asosida yangi ishlab chiqarish quvvatlarini oshirish	63
Islamov Ozodjon	
Sanoat korxonalarini innovatsion salohiyatini oshirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmini takomillashtirish yo'llari.....	67
J. K. Boymurodov	
Mamlakatda yashil iqtisodiyotni rivojlantirish yo'nalishlari	72
Kadirxodjayeva Nilufar Raxmatullayevna	
BlokchEYn texnologiyalari yordamida raqamli iqtisodiyotni o'zgartirish	77
Karabayev Rustam Zafarovich, Saitkamolov Muxammadxo'ja Sobirxo'ja o'g'li	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida zamonaviy mehnat bozorining rivojlanishi	84
Layli Mirzayeva	
Xizmat ko'rsatish sohasini rivojlantirishda investitsion resurslardan samarali foydalanish mexanizmlari.....	88
Luiza Komilovna Xaydarova	
Umumta'lim muassasalari sonining ekonometrik tahlilini pedagogik metodlar yordamida amalga oshirish....	93
Ravshanova Muhayyo Maxmanazarovna	
O'zbekiston tarixiy shaharlarida turistik faoliyati shakllanishi va ularni boshqarishning nazariy asoslari.....	98
Meliqulov G'ayrat Abdug'afforovich	
Iqtisodiy rivojlanish va ilmiy tadqiqot rivojlanishining havo ifloslanish darajasiga ta'siri	105
Murodullayev Kamoliddin Sherzod o'g'li, Sadibekova Bibisora Djapparovna, Turdiqulov Farrux Ravshanjon o'g'li	
Hududlarni rivojlantirish va "yashil iqtisodiyot"ni shakllantirishning ekologik muammolari.....	110
Maxkamov Saidafzal Saidkamol o'g'li, Yigitaliyeva Dilnavo Mansurjon qizi	
Ekoturizm obyektining tasniflanishi va alohida xususiyatlari	116
Qodirov Azizjon Anvarovich	
Mamlakatimiz oliy ta'lim tizimida sifat menejmentidan foydalanishning konseptual asoslari	121
Saidqulova Furuza Farmonovna	
Bo'lajak iqtisodchilarning kasbiy kompetensiyalari.....	125
Shukurova Marifat Xodjiakbar qizi	
Ta'limning bosqichlari va ularning inson kapitalini shakllantirishdagi ahamiyati	129
To'rayeva Hurriyat To'yqulovna	

Hududlarda to'g'ridan to'g'ri xorijiy investitsiyalarni jalb etish dasturini amalga oshirishda marketingni rivojlantirish yo'llari	136
Xamidov O. X., Tojiyeva A. F.	
Investitsiyalar marketingining strategik aspektlari.....	143
Xodjamberdiyeva Dilnoza Bahtiyorovna	
Xorijiy investitsiyalarni jalb etishda investitsion muhit jozibadorligini oshirishga nazariy qarashlar	149
A. Bektemirov, A. A. Abdurahmonov	
Qishloq xo'jaligi raqobatbardoshligini oshirishning ilg'or xorij tajribasi	154
Abdulloyev Asliddin Junaydullayevich, Ochilov Narzullo Fayzulloyevich	
Sanoat ishlab chiqarish tizimining investitsion xususiyatlari.....	159
Yodgorova Xalima To'liqinovna	
Turizm sohasi uchun yuqori malakali kadrlarni tayyorlashda davlat va xususiy sherikchilikning o'zaro bog'liqligi tahlili.....	165
Raxmatov Adxam Itolmasovich	
Mamlakatimizda turizm tashkilotlari faoliyatini qo'llab-quvvatlash maqsadida marketing instrumentlari orqali samarali tizim yaratish.....	169
Suyunova Kamilla Baxromovna	
Qishloq xo'jaligida agrokimyo xizmatlar ko'rsatishning iqtisodiy samaradorligini oshirish yo'llari	173
Tabayev Azamat Zaripbayevich	
Yashil iqtisodiyotga investitsiyalarni jalb qilishni faollashtirish muammolari.....	178
Xomitov K. Z., Masharipova S. R.	
Considerations on the Problem of Illegal Migration and Human Trafficking	183
Azamatova Gulmira Bayirbekovna, Otarbayeva Guljan Kobeyevna	
Sustainable Development and Environmental Economics in Uzbekistan: A Focus on Carbon Pricing and Renewable Energy	186
Muhammadiyev Po'latjon Ilhomjon o'g'li, Uzganbayeva Dilnoza Toxtasinovna	
The use of Digital Technologies in the Provision Of Utilities to the Population	192
Mamanazarov Oybek Shomurodovich, Inoyatova Durdona Shoxaydarovna, Alijonov Jamshid Alijon o'g'li	
The Current State of the Digital Economy in the Agrarian Sphere: Problems and Solutions	196
Babadjanov Abdirashid Musayevich	
Behavioral Theory of the Firm.....	201
Egamberdieva Oydin Abror qizi	
The Role of Information Technologies in Increasing the Capitalization of Commercial Banks	207
Egamova Makhfurat Esanovna	
Финансовые риски в исламском финансировании для внедрения в Республики Узбекистан	211
Абдуллоев Фуркат Олимджонович	
Совершенствование методологии экспертизы инвестиционных проектов	216
Бекимбетова Гулнора Маратовна	
Методические подходы к формированию механизмов стратегического управления развитием химической отрасли.....	223
Бибутова Шахло Саъдуллаевна	
Меры по снижению доли теневой экономики в стране.....	228
Махмудова Юлдузхон Бахромжон кизи, Сафаров Гиёсиддин Абдуллаевич ўгли	
Формирование национальной инновационной системы – одна из приоритетных задач повышения конкурентоспособности Республики Узбекистан	232
Н. М. Махмудов, А. А. Алиев, З. А. Мирзоев	
Мониторинг и анализ современного состояния и развития промышленности в Узбекистане.....	237
Назарова Раъно Рустамовна, Исмоилова Малика Дилшодовна	
Цифровая платформа как инструмент трансформации бизнес-процессов.....	243
Раупов Жамшид Рашидович	
Роль применения ключевых показателей эффективности труда на предприятиях.....	249
Рахматуллаева Шахноза Хамидовна	

Влияние цифровой трансформации на инвестиционную привлекательность Узбекистана.....	255
Саиткамоллов Муҳаммадхожа Сабирходжа угли, Маркабаева Жансая Айбек кызы	
Организация и координация методической помощи при управлении педагогическими кадрами	261
Хакимова Майя Юрьевна	
Интеграция узбекистана в мировое экономическое содружество путем унификации бухгалтерского учета на основе МСФО	266
Зарипова Саёхат Зафаровна	
Tijorat banklari tomonidan investitsiya loyihalarini moliyalashni rivojlantirish imkoniyatlari.....	271
Abduqodirova Ozoda Anvarjon qizi	
Tijorat banklari tomonidan jismoniy shaxslarga ajratilgan kreditlarning joriy tahlili.....	276
Abdusalomov Jaxongir O'ktam o'g'li	
Globalashuv sharoitida mamlakatimizda sug'urta bozorini raqamlashtirishning ahamiyati	282
Anvarova Z.	
The Role of Parents and Teachers in Promoting a Healthy Lifestyle in Children.....	286
Axtamov Djamshed Baxromovich	
A Study of the Importance of Green Economy in Uzbekistan Sustainable Economic Development and its Measurement Indicators in Relation to Environment.....	291
Ataniyazova Maksuda Baltayevna, Tairova Zarnigor Mammot qizi	
Konsolidatsiyalashgan moliyaviy hisobot tuzishning zarurligi.....	296
Avazov Iloxom Ravshanovich	
Foydani soliqqa tortish obyekti sifatidagi iqtisodiy tarkibi.....	301
Axrorov Zarif Oripovich	
Surxondaryo viloyatida aholining uy-joy bilan ta'minlanganlik darajasini tahlili.....	309
Ibragimov Qobil To'xtamishovich	
Review of Methodological Approaches to Enterprises Financial Condition Analysis.....	314
Ismailova Maxbuba Mirxalilovna	
Innovatsion rivojlanish sharoitida xizmat ko'rsatish sohasini tasniflanishining nazariy va ilmiy asoslari.....	319
Masharipova Manzura Alimbayevna	
Korxonalarda benchmarking strategiyalarini qo'llashning ijtimoiy-iqtisodiy mexanizmlari.....	325
Narziyeva Dilafiruz Muxtorovna	
Davlat budjetining soliqsiz daromadlari shakllanishini takomillashtirish yo'llari.....	330
O'ktamova Nargiza Narzulla qizi	
Mamlakatimizda sanoat ishlab chiqarishi korxonalarining rivojlanish holati tahlili.....	334
Olimov Maqsudjon Komiljon o'g'li	
Moliyaviy natijalar to'g'risidagi hisobotni moliyaviy hisobotning xalqaro standartlar talablari asosida tuzish.....	339
Pardayeva Zulfizar Alimovna	
Raqamlashtirish sharoitida qo'shma korxonasi faoliyatining tahlili.....	343
Rashidov Jamshid Xamidovich	
Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning rivojlanishida oilaviy tadbirkorlikning o'rni.....	348
Raximov Baxromjon Ibroximovich, Saloxiddinov Zuxriddin Nuriddin o'g'li	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida xizmat ko'rsatishning ilmiy asoslari.....	352
Suyunov Asror Baxtiyorovich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida telekommunikatsiya sohasini rivojlantirish ilmiy asoslari.....	356
Toshmatov Salohiddin Zayniddinovich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida innovatsiyalarni joriy etishning huquqiy masalalari.....	360
Turg'unov Saloxiddin Jamol o'g'li, Mirzayeva Mohidil Vohidovna	
Zamonaviy sharoitlarda korxonalarining moliyaviy baqarorligini yaxshilash masalalari	366
Usmanova Guljahon Ulug'bek qizi	
Franshizalarni jalb qilishda davlat boshqaruvi tizimida marketing tadqiqotlarining ahamiyati	371
Xodjayev Anvar Rasulovich	

Transport Decarbonization Strategy.....	377
Yarashova Vasila Kamalovna, Muradov Bekzod Xidirnazar ugli	
Temir yo'l transportida ishlab chiqarish faoliyatining iqtisodiy samaradorligini oshirish	382
Yermatova Dilnoza Axmadjonovna	
Iqtisodiyotda davlat ishtirokini qisqartirish va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish istiqbollari	387
Yuldashev Xusniddin Abdullayevich	
Issiqlik ta'minoti xizmatlarini ko'rsatish samaradorligi va sifatini baholash ko'rsatkichlari tizimi.....	390
Abdulaziz Abdumo'minovich Matro'ziyev	
Issiqlik ta'minoti xizmatlari sifatiga ta'sir etuvchi omillar va ularni baholash	394
Abdulaziz Abdumo'minovich Matro'ziyev	
Jismoniy shaxslarning mol-mulkiga soliq solishni takomillashtirish.....	399
Abdullayev Zafarjon Alijonovich, Zaydullayev Abduhabib Boliqul o'g'li	
Sug'urta tashkilotlarida hisob siyosatini ishlab chiqishning ahamiyati.....	404
Abduraimova Maftunaxon Axmatovna	
Bank risklarini boshqarishning xalqaro tajribalari.....	409
Abdurasulov Jaxongir Abduvaliyevich	
Tadbirkorlik subyektlari ijtimoiy ma'sulligini ta'minlash mexanizmining amal qilish darajasi.....	416
Bayisbayev Javlon Nurlanovich	
Qishloq aholisining qishloq xo'jaligida bilim va innovatsiyalarni o'zlashtirishga ta'sir etuvchi omillarni iqtisodiy baholash (Samarqand viloyati misolida).....	421
Bozorova Lobar Nuralevna	
Направления совершенствования инновационных стратегий в деятельности промышленных предприятий.....	427
Дониерова Зухрабону Алишер кизи	
Mol-mulk solig'ining korxonalar faoliyatiga ta'siri.....	432
Qudiyarov Kishibay Ramatullayevich	
Banklar reytingini aniqlash va barqarorligini ta'minlashning ustuvor yo'nalishlari.....	438
Maxmudov Omon Tuxtayevich	
Iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida tijorat banklarining aktiv va passiv operatsiyalarini innovatsion usullar orqali boshqarishni takomillashtirish	442
Mo'minova Ma'suda Baxtiyarovna	
Auditorlik tekshiruvini dasturiy ta'minot asosida tashkil etish: muammo va yechimlar.....	447
Nazarova Kamola Sattoral qizi	
Ishlab chiqarish infratuzilmasini rivojlantirishning davlat tomonidan tartibga solish konsepsiyasi.....	453
Normurodov Xusan Eshmaxmatovich	
O'zbekiston Respublikasida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning ahamiyati hamda uni rivojlantirish istiqbollari.....	460
Nurullayeva Shaxnoza, Saydullayeva Saodat	
Tijorat banklari inson kapitali samaradorligini baholashda KPI ko'rsatkichlaridan foydalanish mexanizmlari	467
Turaeva Mastura Kurbanovna	
Сущность и особенности инвестиционно-строительного процесса	471
А. Бектемиров, Б.М.Абдувалиев	
Tijorat banklarida muammoli kreditlarni boshqarishning dolzarb masalalari.....	478
Saidov Hayotjon Raxmatulloevich	
Tijorat banklarida kredit operatsiyalari hisobini takomillashtirish.....	482
Sa'dullayeva Asalxon Muzaffarovna	
Ko'p tarmoqli fermer xo'jaliklarining raqobatbardoshlikni baholash usullari	485
Abdulloyev Asliddin Junaydullayevich, Teshayev Mirolim Djumayevich	
Tadbirkorlik subyektlarida soliq yukini optimallashtirish mexanizmi	490
To'xsanov Quدراتillo Nozimovich	

Davlat sektorida ichki audit tadbirlarini umumiy rejalashtirish	495
Xamidova Z. U.	
Aholi moliyaviy savodxonligini oshirish va uning ahamiyati.....	501
Xudayarova Xurshida Abdunazarovna	
Kambag'allikni qisqartirishning xorijiy mamlakatlar tajribasi.....	505
Xudoyberdiyev Jamshid Juraboy o'g'li	
Oliy ta'lim muassasalarida buxgalteriya hisobi va ichki auditni takomillashtirish	511
Shaymatova Nargiza Ashurovna	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida sug'urta xizmatlari.....	516
Shodmonova Odina G'ofur qizi	
Fuqarolar davlat pensiya ta'minoti tizimining amaldagi holati tahlili.....	520
Sholdarov Dilshod Azimiddin o'g'li	
Aholiga bank xizmatlari ko'rsatishning ijtimoiy ahamiyati.....	525
Eldor Uskanov	
Innovatsion boshqaruvning ilg'or xorijiy tajribalari	530
Yusupova Jamila Karamatdinovna	
Neft-gaz korxonalarini moliyaviy-iqtisodiy faoliyati natijalari tahlili ("O'ZBEKNEFTGAZ" AJ misolida)	534
Umurzoqov Jamoliddin Sherbekovich	
Korxonalarda savdo marketing faoliyati samaradorligini baholash.....	541
Sobirov Azizbek Avzbekovich	
Moliyaviy firibgarliklarga qarshi kurashishda raqamli texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlari.....	548
Gadaev Ismat Yadgarovich	
Hududlarda islom iqtisodiyoti tamoyillari asosida amalga oshirilgan investitsion loyihalar: to'siqlar va yechimlar	551
Irgasheva Gulbahor Sodiqovna	
O'zbekistonda investitsiyalardan samarali foydalanish asosida oziq-ovqat sanoati samaradorligini oshirish yo'llari.....	554
Kobilova Nasiba Xurramovna	
Foreign Economic Relations as a Factor of Effective Functioning of the Economy	561
Bakhodurova Sulkhya Azizkhodjaevna, Li Marina Rudolfovna, Mukhtarova Donata Ravshanbekovna, Romashkin Roman Anatolyevich	
Modern Approaches to the Organization and Development of the Consumer Services Market.....	566
Musyeva Shoira Azimovna	
Ishlab chiqarish siklini qisqartirishning iqtisodiy samaradorligi.....	570
Odina Nabiyevna Tuychiyeva, Nazarova Latofat Toirjon qizi	
Asalarichilik mahsulotlari bozorida marketing strategiyasini amalga oshirish.....	575
Rashidova Xadicha Tursunalievna	
Iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida bank faoliyatini iqtisodiy-matematik modellashtirish yo'llari	581
Raxmanov Mexridin Sindarovich	
Korporativ boshqaruv amaliyoti bo'yicha hisobot tuzish bo'yicha xorijiy tajriba.....	586
Tashmatov Rustam Xusanovich	
Iqtisodiyotda davlat ishtirokini qisqartirish va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish istiqbollari	592
Yuldashev Xusniddin Abdullayevich	
Iqtisodiyotda turizm o'rnini statistik baholash uslubiyoti.....	595
Zilola Jumanova	
Финансовые риски в исламском финансировании для внедрения в Республики Узбекистан	602
Абдуллоев Фуркат Олимджонович	
Блокчейн-технология и информационная безопасность в цифровой экономике Узбекистана.....	607
Кадиров Алишер Исмаилович	
Цифровая платформа как инструмент трансформации бизнес-процессов	611
Раупов Жамшид Рашидович	

O'zbekistonda zamonaviy kabel va sim mahsulotlari ishlab chiqaruvchi korxonalar faoliyatiga nazar.....	617
Rashidova Odina Olimjon qizi	
Современные тенденции развития валютных отношений в Узбекистане	622
Камалов Камолалдин Кахрамонович	
Sug'urta sohasining O'zbekiston iqtisodiyotidagi o'rni	626
Sharobiddinov Akramjon Goyibbayevich	
Kichik biznes va tadbirkorlikni rivojlantirishning xorij tajribasi va undan O'zbekistonda foydalanish yo'nalishlari	630
Fayziyeva Aziza Azamat qizi	
Modeling the Stackelberg strategy in a linear model (linear city) Hotelling.....	635
Musayeva Shaira Azimovna, Usmonova Dilfuza Ilkhomovna	
Mulkning kapitallashuvi darajasini iqtisodiy jihatdan amalga oshirish samaradorligini baholash uslublari.....	644
Norboyev Odil Abrayevich	
Tijorat banklarining kredit portfelini amaliy holati va ekonometrik tahlillari: ATB "Aloqabank" misolida.....	649
Norov Akmal Ruzimamatovich, Norova Nozima Nabiyeвна	
O'zbekistonda "yashil iqtisodiyot" muhitida kreditlash va moliyalashtirish imkoniyatlari	654
Taxir Urkinbayev	
Budjet tashkilotlarida ichki nazorat tizimini tashkil qilishning xususiyatlari.....	658
Abduraxmanov Ramazon Abdullayevich	
Chinese Commercial Banks Experience in Asset Diversification	663
Uktamova Nozima Narzulla kizi	
Sanoat taraqqiyotida ishlab chiqarish korxonalarini ustuvor rivojlantirish istiqbollari.....	667
Yadgarov Akram Akbarovich	
Анализ деятельности коммерческих банков Узбекистана по кредитованию физических лиц.....	673
Базарова Нигора Равшановна	
Mahalliy va xorijiy investitsiyalarni jalb etishning innovatsion jarayonlarga ta'sirini baholash.....	684
Bobobekov Ergash Abdumalikovich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida innovatsiyalarning iqtisodiy samaradorligini oshirish yo'llari	689
Kuziyeva Nargiza Ramazanovna, Xusanov Faxriddin Jamoliddin o'g'li	
Tashqi mehnat migratsiyasi.....	694
O. N. Djurayev	
Raqamli iqtisodiyotda sanoat tarmog'ining davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanishini baholash	699
Otaboyeva Dildora	
Nobank kredit tashkilotlarining moliyaviy xizmatlari sifatini oshirishning xorijiy mamlakatlar tajribasi	705
Raimov Xurshid Muxtorovich	
Tijorat banklarida moliyaviy injiniringni qo'llash istiqbollari	711
Saipnazarov Sherbek Shaylavbekovich	
O'zbekiston Respublikasi moliya bozorida tijorat banklari faoliyati: muammo va yechimlar	716
Toymuxamedov Ibroxim Rixsiboevich, Jumaev Islombek Akram o'g'li	
Agrar ta'lim tizimida boshqaruv samaradorligini oshirish yo'llari	723
Boltayev Nurali Shiramatovich, Beglayev Uchqun Xurramovich, Abdiyev Izzat Risqiboyevich	
O'zini o'zi band qilgan shaxslardan olinadigan soliqlarni takomillashtirish orqali yashirin iqtisodiyotni jilovlash masalalari	731
Davranov Iskandar Jumayevich	
Iqtisodiy konsentratsiyalarni tartibga solish va nazorat qilishni takomillashtirish.....	738
Luqmanov Sharifxon A'zam o'g'li	
Role of Private and Public Kindergartens in Early Childhood Development	744
Makhmudova Munisakhon Abbos qizi	
"Yashil" enegriya quvvatlarini barpo etish iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash asosi sifatida.....	749
Muminova Elnoraxon Abdukarimovna, Umarova Dilnoza Oybek qizi	
Xo'jalik yurituvchi subyektlarda CVP-tahlilni tashkil etishning muammoli jihatlari	754
Qlichev Baxtiyor Pardayevich	

Korxonada likvidlik riskini minimallashtirish orqali uning moliyaviy barqarorligini saqlab qolish	759
Latipova Shaxnoza Maxmudovna	
Развитие международных торгово-экономических связей Республики Узбекистан	766
Ким Татьяна Валерьевна, Гофуржонова Шахрибону Бахромжон кизи	
Kapital qurilishni boshqarish samaradorligini oshirishning dolzarb masalalari	774
A. Bektemirov, M. U. Sarimsoqov	
O'zbekiston mehnat bozorida yoshlarning ish bilan bandlik darajasini oshirish.....	780
Mambetjanov Qahramon Qurbandurdiyevich, Bahromov Shahzod Fazliddinovich	
Роль имиджа в улучшении инвестиционной привлекательности высших учебных заведений.....	787
Жанзаков Бекзот, Жонузоков Мирзабек	
Innovatsion kichik tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash bo'yicha xorij tajribasi va uni mamlakat iqtisodiyotida qo'llash imkoniyati.....	795
Toshaliyeva Saodat Toxirovna, Eshqulova Dilorom Abduravupovna	
Перспективы развития банковского сектора в Узбекистане для иностранных туристов	802
Муминов Шахзод Низомиддинович, Каримова Азиза Махомадризоевна	
Innovatsion faoliyat moliyaviy modellari va mexanizmlarini rivojlantirishning konseptual asoslari	806
Ruzibayeva Nargiza Xakimovna	
Qishloq xo'jaligi tarmoqlarini innovatsion rivojlantirish bo'yicha xorijiy tajribalar va ulardan respublikamizda samarali foydalanish yo'llari	814
Ishniyazov Baxrom Normamatovich	
Turistik xizmatlarining o'ziga xos xususiyatlari va marketing tadqiqotlari.....	819
Berdiqulova Iroda Rayimqulovna	
Qoraqalpog'iston qishloq xo'jaligi: asosiy muammolar va rivojlanishining ustuvor yo'nalishlari	823
Yeshimbetov Uktamjon Xudaybergenovich	
Iqtisodiyotning erkinlashtirilishi sharoitlarida kichik biznes sektori rivojlanishining imkoniyatlari.....	832
Botirova R. A., Sirojiddinov I. Q.	
Kriptoalyuta va blokcheyn tadqiqotlari: tendensiyalar va istiqbollar	835
Berdiqulov Jurabek	
Bank risklarni monitoring qilish tizimini takomillashtirish	837
Hamroyev Sherzod Axtamovich	
O'zbekiston hududlariga xorijiy investitsiyalarni jalb qilishda ko'p qavatli "yashil" fermer xo'jaliklarini tashkil etishning ahamiyati	843
Turdimuratova Aziza Alisherovna	
Surxondaryo viloyatining mahalliy budjet daromadlarini oshirish yo'llari va uni arima modeli asosida prognozlash.....	846
Abdunazarova Shahnoza Norqo'chqor qizi	
Qishloq xo'jaligi tarmog'ining mamlakat iqtisodiyotidagi o'rni va undagi tarkibiy o'zgarishlarni statistik baholash.....	856
Zakirova Umida Maxamadaminovna	
O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatish korxonalarining ijtimoiy-iqtisodiy mohiyati	863
Pardayev Jamshid Muzaffarovich	
Turizm bozorini rivojlantirishda mehnat bozorining tutgan o'rni va ahamiyati	872
Berdiqulova Iroda Rayimqulovna, Berdikulov Jurabek	
Проблемы расчета определения и планирования прибыли предприятий в условиях модернизации экономики	876
Алиева С.С.	

QISHLOQ AHOLISINING QISHLOQ XO'JALIGIDA BILIM VA INNOVATSIYALARNI O'ZLASHTIRISHIGA TA'SIR ETUVCHI OMILLARNI IQTISODIY BAHOLASH (SAMARQAND VILOYATI MISOLIDA)

Bozorova Lobar Nuralevna

PhD doktorant, Oziq-ovqat va qishloq xo'jaligi sohasida
strategik rivojlanish va tadqiqotlar xalqaro markazi

Annotatsiya: Mazkur ilmiy tadqiqot ishida qishloq aholisi daromadiga tomorqa yer egalari tomonidan faoliyatga innovatsiyalarni jalb qilish manbalari yoki ularni o'zlashtirishi ta'siri o'rganilgan. Tadqiqot, Samarqand viloyati Pastrod'om va Oqdaryo tumanlarida 587 ta tomorqa xo'jaliklarida o'tkazilgan ijtimoiy so'rovnomaga ma'lumotlaridan foydalanilgan. Omilli tahlil (Factor Analysis) modelidan foydalanilgan holda tomorqa yer egalari tomonidan "Innovatsiyalarni o'zlashtirish indeksi" ko'rsatkichi ishlab chiqilgan. Tahlilda, oila daromadiga tomorqa yer egalari tomonidan "Innovatsiyalarni o'zlashtirish indeksi" ko'rsatkichi va boshqa omillar ta'sirini iqtisodiy baholashda Tobit modelidan foydalanilgan. Natijada, "Innovatsiyalarni o'zlashtirish indeksi" 1 foiz ($***p<.01$)likda statistik muhim ahamiyatga ega bo'lib, uning 1 koeffitsiyentga oshishi oila daromadini 1,566 mln. so'mga oshirishi ilmiy asoslangan. Olingan tahlil natijalar asosida, ilmiy asoslangan takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: tomorqa xo'jaligi faoliyati, innovatsiya, innovatsiyalarni o'zlashtirish indeksi, resurs tejankor, daromad, Omilli tahlil (Factor Analysis) model, Tobit model, qishloq xo'jaligi.

Abstract: In this scientific research, the influence of the sources of attracting innovations to the activity or their adoption by the landowners on the income of the rural population was analyzed. Using the Factor Analysis model, the indicator of "Innovation Adoption Index" of homestead land owners was developed. In the analysis, the Tobit model was used in the economic assessment of the influence of the indicator "Innovation Adoption Index" and other factors on family income. As a result, "Innovation Adoption Index" is statistically significant at 1 % ($***p<.01$), its increase by 1 coefficient increases the family income by 1,566 million increase to sum is scientifically based. Based on the results of the analysis, scientifically based proposals were developed.

Key words: tomorqa activity, innovation, innovation adoption index, resource efficient, income, Factor Analysis model, Tobit model, agriculture.

Аннотация: В данном научном исследовании было проанализировано влияние источников привлечения инноваций в деятельность или их внедрения помещиками на доходы сельского населения. С использованием модели факторного анализа разработан показатель "Индекс внедрения инноваций" собственниками приусадебных земель. В анализе модель Тобит использовалась при экономической оценке влияния показателя "Индекс внедрения инноваций" и других факторов на доход семьи. В результате "Индекс внедрения инноваций" является статистически значимым и составляет 1 % ($***p<.01$), его увеличение на 1 коэффициент увеличивает доход семьи на 1,566 млн сум прибавка к суммам научно обоснована. По результатам анализа были разработаны научно обоснованные предложения.

Ключевые слова: сельскохозяйственная деятельность, инновации, индекс внедрения инноваций, ресурсоэффективность, доход, модель факторного анализа, модель Тобит, сельское хозяйство.

KIRISH

Qishloq aholisi bandligi, mamlakat aholisining oziq-ovqat xavfsizligi, ularning farovonligini ta'minlashda qishloq xo'jaligida band bo'lgan aholining qishloq xo'jalik sohasida doir bilim va ko'nikmalari, savodxonlik darajasiga hamda sohaga jalb qilinadigan innovatsiyalarga bog'liqdir [1]. Shu o'rinda, qishloq xo'jaligi faoliyatida band bo'lgan aholi daromadini oshirishda ishlab chiqarish faoliyatiga innovatsiyalarni keng joriy etish, iqlim o'zgarishi ta'sirini yumshatish [2], resurs yetkazib beruvchilar, mahsulot ishlab chiqaruvchilar hamda iste'molchilar o'rtasida iqtisodiy munosabatlarni mustahkamlash muhim ahamiyatga ega [3]. Ishlab chiqarish jarayonida resurs tejamkor texnologiyalardan foydalanish yoki qishloq xo'jaligi mahsulotlarini yetishtirishda innovatsiyalardan foydalanish yoki ularning keng doirada joriy etilishida qishloq infratuzilma xizmatlariga ham bog'liqdir [4].

Dunyoda qishloq aholisining 1,5 milliardga yaqini dehqon xo'jaligi faoliyatidan kun kechirishi, ishlab chiqilgan innovatsiyalardan samarali foydalanish ma'lum darajada xo'jalik subyektlarining savodxonlik darajasiga bog'liq. Bunday holat, aholining o'sib borayotgan ehtiyojlarini qondirish yoki qishloq xo'jaligi faoliyatidan keladigan daromadini oshirishda mavjud innovatsiyalardan foydalanish imkoniyatlarini o'rganish va ularga iqtisodiy baho berish talab etiladi. Bugungi kunda, qishloq xo'jaligida inson kapitali sifatining asosiy tarkibiy qismlari qishloq xo'jaligining maxsus bilimlari, mustaqil ish tajribasi, iqtisodiy amaliyot bilimlari va ko'nikmalari, qaysiki tomorqa xo'jaliklari subyektlari tomonidan qo'llaniladigan innovatsion texnologiyalarga ta'sir ko'rsatadi [5]. Xususan, xo'jaligi subyektlarining bilim va tajribaga ega bo'lish qishloq xo'jaligi ishlab chiqaruvchilarga o'z biznesini to'g'ri boshqarish, zamonaviy texnologiyalardan foydalanish, bozorda samarali faoliyat yuritish imkonini beradi. Binobarin, qishloq xo'jaligi sohasida, menejment, moliyaviy menejment, kadrlar, marketing, iqtisodiy qonunchilik va xalqaro tajriba bo'yicha bilim darajasini oshirish va yangi ko'nikmalarni egallash qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishini rivojlantirish va samaradorligini oshirishga, aholini keng jalb etishga xizmat qiladi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

Bozor iqtisodiyoti tamoyillariga o'tish qishloq xo'jaligi ishlab chiqaruvchilarini bozor sharoitida barqaror faoliyat yuritishi uchun zarur bo'lgan to'liq axborot bilan ta'minlash, qishloq aholisining ishlab chiqarish yoki xizmat ko'rsatish sohasida o'zaro munosabati innovatsiyalardan foydalanish imkoniyatlarini beradi. Biroq olis hududlarda mavjud infratuzilma xizmatlari, xususan, internet-aloqa tizimida mavjud muammolar ma'lum darajada aholining tomorqa xo'jaligi faoliyati bilan bog'liq innovatsion texnologiyalardan foydalanish yoki ulardan xabardor bo'lishni cheklash mumkin [6]. Bunday holda, qishloq xo'jaligi subyektlari tomonidan innovatsiyalardan foydalanish, qaysiki oila uchun bozor to'liq innovatsiyalar to'g'risida ma'lumot berishi mumkin. Xususan, zamonaviy ilmiy-texnikaviy ishlanmalar va ilg'or ishlab chiqarish tajribasi to'g'risidagi ma'lumotlar dastlabki bosqichda qishloq xo'jaligi mahsulotlari bozorida shakllanadi. Bu borada, xo'jalik subyektlari tomonidan qanday turdagi yangi texnologiyani yoki resurs tejamkor texnologiyalardan foydalanishini bozorda talab va taklif belgilaydi.

Qishloq xo'jaligi soha xodimlari yoki tomorqa yer egalariining ilg'or ishlab chiqarish tajribasi birgina ijtimoiy tarmoqlarda yoritilayotgan innovatsion texnologiyalar to'g'risidagi ma'lumotlar bilan cheklanmaydi. Bu borada, qishloq aholisi o'rtasida kommunikatsion jarayon ham muhim ahamiyatga ega. Qishloq aholisi munosabatlarning mustahkamligi, tomorqa xo'jaligi faoliyatidan foydalanilgan innovatsiyalarning qishloqda keng joriy etilishiga sabab bo'lishi mumkin. Innovatsiyalarni ishlab chiqarishga joriy etish bilan bog'liq yangi bilim yoki aholi savodxonligini oshirishda TV ko'rsatuvlari ham muhim ahamiyatga ega bo'lib, aholini innovatsion texnologiyalardan foydalanishga undaydi. Garchand, qishloq xo'jaligi faoliyati bilan bog'liq innovatsiyalarni ishlab chiqarishga keng joriy etish oila daromadi bilan bog'liq bo'lsada, o'zbek millatiga xos qarindosh-urug'chilik munosabatlarning ko'chli bo'lishi bir tomorqa yer egasi tomonidan foydalanilgan innovatsiyalarni ikkinchi bir tomorqa yer egasi tomonidan foydalanish imkoniyatini berishi mumkin. Shu o'rinda, xo'jalik subyektlari o'rtasida ko'chli munosabat, innovatsion texnologiyalarni o'zlashtirish yoki faoliyatga qo'llash bilan bog'liq bilim-ko'nikmaga ega bo'lishadi.

Olis qishloq hududlarda qishloq xo'jaligi faoliyati bilan bog'liq innovatsiyalarni tomorqa xo'jaliklarida qo'llanilishiga oila a'zolarining kamida bir nafar a'zosi oliy ma'lumotga ega bo'lishi ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Biroq qishloqlarda oila a'zolarining oliy ta'lim muassasalarida tahsil olishi bevosita oila daromadiga bog'liq bo'lib qolmoqda [7]. Bu borada, qishloq hududlarida, ayniqsa olis hududlarda agroxizmatlar markazlari yoki ilmiy maslahat guruhlar tashkil etilgan holda turli seminar-treninglar tashkil etilishi tomorqa yer egalariining bilim-ko'nikmalarini oshirishga ijobiy ta'sir etgan holda innovatsiyalardan foydalanishga undashi mumkin.

Biroq iqtisodchi olimlar va tadqiqotchilarning olib borgan tadqiqot ishlariga ko'ra [8, 9, 10], tomorqa yer egalariining yoshi ma'lum bir yoshgacha innovatsiyalardan keng foydalanishga undasa, ma'lum yoshdan keyin yoshning oshib borishi ular tomonidan yangi bilim yoki innovatsiyalarni ishlab chiqarishga joriy qilishga bo'lgan moyilligi pasayib boradi.

Umumiy olganda, tadqiqot ishimizning asosiy maqsadi tomorqa yer egalari tomonidan qishloq xo'jaligi faoliyatiga jalb qilingan innovatsiyalar oila daromadiga qay darjada ta'sirini iqtisodiy baholash orqali ilmiy asoslangan xulosa va takliflar berishdan iborat.

Tadqiqotda, oila daromadiga tomorqa xo'jaligi faoliyatida foydalanilgan innovatsiyalarni o'zlashtirish manbalarini tahlil qilish va ularga iqtisodiy baho berishda Samarqand viloyatida qo'shni bo'lgan, biroq Zarafshon daryosi ikkiga ajratib turgan Oqdaryo va Pastdarg'om tumanlari qishloqlarida o'tkazilgan so'rovnoma ma'lumotlaridan foydalanildi. Ijtimoiy so'rovnoma ma'lumotlarning statistik tavsifi va tahlil usullari tadqiqot ishimizning 2-bo'limi, ya'ni "Material va metod" bo'limida keltirildi. Shuningdek, ushbu bo'limda tadqiqot ishida Omilli tahlil (Factor analysis) va Tobit modellardan foydalanilganligi keltirilgan. 3-bo'limda, ya'ni tomorqa yer egalari olingan so'rovnoma ma'lumotlar tahlil natijalari yoritilgan. Ilmiy tadqiqot ishida olingan natijalar asosida berilgan xulosa, taklif va tavsiyalar ishning "Xulosa va taklif" bo'limida keltirilgan.

MATERIAL VA METOD

Tadqiqot ishida Samarqand viloyat Oqdaryo va Pastdar'om tumanlarida 2023-yilda o'tkazilgan ijtimoiy so'rovnoma ma'lumotlaridan foydalanildi. Ijtimoiy so'rovnomada 587 ta tomorqa yer egasi yoki respondent ishtirok etgan bo'lib, ulardan 338 nafari yoki 57,6 foizi Pasdarg'om tumani tomorqa yer egalari hissasiga to'g'ri keladi.

Qishloqlarda oilalarning o'rtacha oylik daromad 3,305 mln. so'mni tashkil etib, qaysiki oilalarda minimum 1,6 mln so'm yoki maksimum 10,7 mln so'mni tashkil etadi (1-jadval).

1-jadval: O'zgaruvchilarning statistik tavsifi

O'zgaruvchilar	O'rtacha	Std. og'ish.	Min	Max
Oilaning o'rtacha oylik daromadi	3.305	1.609	1.6	10.7
Innovatsiyalarni o'zlashtirish indeksi, (iui)	.38	.167	0	1
Innovatsiyalarni yaqin qarindoshidan o'zlashtirgan	.642	.48	0	1
Innovatsiyalarni qo'shnilardan o'zlashtirgan	.568	.496	0	1
Innovatsiyalarni TV ko'rsatuvlaridan o'zlashtirgan	.555	.497	0	1
Innovatsiyalarni bozordan o'zlashtirgan	.601	.49	0	1
Innovatsiyalarni agroxizmat markazlaridan o'zlashtirgan	.549	.66	0	1
Innovatsiyalarni ilmiy tadqiqot institutlaridan o'zlashtirgan	.465	.499	0	1
Innovatsiyalarni ijtimoiy tarmoqlardan o'zlashtirgan	.489	.5	0	1
Tomorqa ekin maydoni, (tem)	6.566	2.092	3	15
Oilaning asosiy daromad manbasi, (adm)	.608	.489	0	1
Oila boshlig'i ma'lumoti, (m)	2.147	.631	1	3
Oila boshlig'i yoshi, (yo)	47.109	7.32	27	60
Yosh2 (U-shaped)	2272.751	673.693	729	3600
Oila boshlig'i jinsi, (j)	.85	.357	0	1

Tomorqa yer egalari tomonidan tomorqa xo'jaligi faoliyatiga innovatsion texnologilarni joriy qilishda bilim-ko'nikmani yaqin qarindosh-urug'idan o'zlashtirish ko'rsatkichi 64,2 foizini tashkil etgan. Shuningdek, tomorqa yer egalari tomonidan tomorqa xo'jaligi faoliyatiga jalb qilingan innovatsiyalarning 56,8 foizini qo'shnilardan o'zlashtirgan. Tomorqa yer egalari tomonidan tomorqada foydalanilgan innovatsiyalarni faqat bir manbadan o'zlashtirmagan, ya'ni qaysiki ekin va/yoki chorva turi bilan bog'liq faoliyatga innovatsiyani qo'llashda turli manbalardan foydalanishgan. Umumiy olganda, tomorqa xo'jaligida o'simlikchilik yoki chorvachilik faoliyati bilan bog'liq innovatsiyalarni turli manbalardan o'zlashtirgan.

Tomarqachilik faoliyatidan keladigan daromad bevosita ekin maydonlariga bog'liq bo'lib, ekin maydonlarning oshishi faoliyatdan keladigan daromadni oshiradi ^[11]. Biroq tomorqa yer maydonlari hajmining oshishi tomorqa yer egalari tomonidan samarali foydalanilgan deb ayta olmaymiz. Statistik tavsifga ko'ra, respondentlarning o'rtacha tomorqa ekin maydoni 6,566 sotixni tashkil etgan. Shu o'rinda, tomorqa ekin maydonlari hajmining oshishi oila boshlig'i yoki a'zolarining qishloq xo'jalik faoliyatida band bo'lishga undaydi ^[12]. Biroq oilada oila boshliqlarining noqishloq xo'jaligi faoliyatida band bo'lishi, tomorqa xo'jaligi faoliyatida innovatsiyalarni joriy qilishda asosiy investitsiya hisoblanadi ^[13].

Tomorqa yer egalari tomonidan faoliyatga jalb qilingan innovatsiyalarni o'zlashtirish manbalari bir nechta mustaqil o'zgaruvchilar bo'lib, ular bir umumiy xususiyat yoki ma'noni ifodalaydi. Bunday holda, Omil tahlil modeli yordamida yagona umumiy xususiyatni ifodalovchi indeks ko'rsatkich sifatida ifodalalash mumkin. Biroq Omil tahlil modelidan foydalanishda 3 ta asosiy test:

- 1) KMO (Kaiser-Meyer-Olkin Measure) $\geq 0,50$ dan katta bo'lishi kerak ^[14];
- 2) Bartlet test (Bartlett test, χ^2)da umumiy xususiyani ifodalovchi o'zgaruvchilarimiz p-qiyamat=0,000 bo'lishi ^[15];
- 3) Korrelyasion matrisada $\text{Det} > 0,00001$ katta bo'lish ^[16] shartini bajarish lozim.

Omili tahlil natijasiga ko'ra, respondentlardan olingan so'rovnoma faoliyatda innovatsiyalarni o'zlashtirish manbalaridan hosil bo'lgan "Innovatsiyalarni o'zlashtirish indeksi" ko'rsatkichi yuqoridagi har 3 ta asosiy test shartini qanotlantiradi. Ya'ni, tahlilda "Innoatsiyalarni o'zlashtirish indeksi" ko'rsatkichidan foydalanishga dalolat beradi.

2-jadval: Umumiy xususiyatni ifodalovchi o'zgaruvchilar uchun omilli tahlil modeli test natijasi

№	Indeks	Shartlar va test natijalari		
		KMO $\geq 0,50$	p=0,000	Det $> 0,00001$
1.	Innovatsiyalarni o'zlashtirish indeksi	0,874	0,000	0,582

Omili tahlil modeli taklif etgan indeks, ya'ni "Innovatsiyalarni o'zlashtirish indeksi" 0 va 1 oralig'ida bo'lib, qaysiki tomorqa xo'jaligi uchun indeks ko'rsatkichi 1 ga yaqin bo'lishi, faoliyatga innovatsiyalarni o'zlashtirish manbasidan ko'proq foydalanishini ifodalaydi va aksincha.

Bog'liq o'zgaruvchi (Y) miqdor ko'rsatkichda, ya'ni oilaning o'rtacha oylik daromadi bo'lganligi uchun unga mustaqil o'zgaruvchi (X) qay darajada ta'sirini iqtisodiy baholashda Tobit modeldan foydalanildi ^[17]. Mazkur modelning matematik ifodasi quyidagicha ifodalaniadi ^[18].

$$\rho_i^* = \beta_0 + \sum_{j=1}^i \beta_j x_{ij} + \varepsilon_i$$

$$\rho_i = \rho_i^* \quad 0 \leq \rho_i^* \leq 1$$

$$\rho_i = 0 \quad \rho_i^* < 0$$

$$\rho_i = 1 \quad \rho_i^* > 1$$

Bunda, ρ_i^* – ko'zda tutilmagan o'zgaruvchilar;

ρ_i – bog'liq o'zgaruvchi;

x_{ij} – mustaqil o'zgaruvchi;

β_0 – o'zgarmas;

β_j – korrelyasiya vektor koeffitsiyenti;

$\varepsilon_i - \varepsilon_i \sim N(0, \sigma^2)$

Mazkur metoddan foydalanilgan holda oila daromadiga tomorqa xo'jaligi faoliyatida innovatsiyalarning o'zlashtirish indeksi qay darajada ta'sirini iqtisodiy baholashda "STATA-17" dasturlar paketidan foydalanildi.

TAHLIL NATIJALARI

Olingan tahlil natijalariga ko'ra (3-jadval), oila boshlig'i va/yoki a'zolari tomonidan tomorqa xo'jaligi faoliyatiga jalb qilingan yoki ularni o'zlashtirish manbalari oila daromadining oshishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

3-jadval: Tomorqa xo'jaligi faoliyatida innovatsiyalarni o'zlashtirish manbalarining oila daromadiga ta'sirini baholashda Tobit model tahlil natijasi

Ta'sir omillar	Koef.	St.xato	t-qiyamat	p-qiyamat	[95% oraliqda]		Muh.
iui	1.566	.335	4.67	0	.907	2.225	***
tem	.131	.026	4.98	0	.079	.182	***
adm	.809	.117	6.92	0	.58	1.039	***
m	.632	.092	6.89	0	.452	.811	***
yo	.368	.08	4.58	0	.211	.526	***
Yosh2	-.004	.001	-4.78	0	-.006	-.002	***
j	.33	.152	2.17	.03	.032	.629	**
Constant	-8.128	1.819	-4.47	0	-11.7	-4.556	***
Var (e)	1.646	.096	.b	.b	1.468	1.846	

Mean dependent var	3.306	SD dependent var	1.611		
Pseudo r-squared	0.120	Number of obs	586		
Chi-square	265.631	Prob > chi2	0.000		
Akaike crit. (AIC)	1973.075	Bayesian crit. (BIC)	2012.435		

*** p<.01, ** p<.05, * p<.1

Ya'ni, "Innovatsiyalarni o'zlashtirish indeksi"ning 1 koeffitsiyentga oshishi oila daromadini 1,566 mln. so'mga oshiradi va 1 foiz (***) p<.01) likda statistik muhim ahamiyatga ega. Shu o'rinda, tomorqa xo'jaliklarida ekin maydoning 1 sorixga oshishi oila daromadini 0,131 mln. so'mga oshiradi va 1 foiz (***) p<.01) likda statistik muhim ahamiyatga ega. Biroq oila boshliqlarining yoshi ma'lum bir yoshga borganda, undan keyin yoshning 1 yoshga oshishi oila daromadini 0,004 mln. so'mga kamaytiradi va 1 foiz (***) p<.01) likda statistik muhim ahamiyatga ega. Tomorqa xo'jaliklarida innovatsiyalardan foydalanish oila boshliqlari jinsiga va asosiy daromad manbasiga bog'liqdir. Qaysiki, oila boshliqlarining noqishloq xo'jaligi faoliyatida band bo'lishi, har oy kafolatlangan daromadga ega bo'ladi. Vaholanki, qishloq aholisining qishloq xo'jaligi faoliyati band bo'lishi, ayniqsa tomorqa xo'jaliklarida, ya'ni o'simlikchilikda yiliga o'rtacha 2-3 marta daromadga ega bo'lishi mumkin. Tomorqachilikda, aksariyat oila xo'jaliklari tomonidan yetishtirilgan qishloq xo'jaligi mahsulotlari oila a'zolari tomonidan iste'mol qilishadi, biroq faoliyatga innovatsiyalarni jalb qilinishi natijasida olingan qishloq xo'jaligi mahsulotlari sotishga yo'naltiriladi.

Umumiy olganda, tomorqa yer egalari tomonidan tomorqachilikda innovatsiyalardan foydalanishi ekin maydonda yetishtirilgan qishloq xo'jaligi mahsulotlarini sotishi imkoniyatini beradi. Bu borada, qishloqlarda agroxizmat, o'quv seminar-treninglar innovatsion texnologiyalar, serhosil urug' va ko'chatlar, ularning o'ziga xos xususiyatlari, resurs tejamkorligi to'g'risida ma'lumotlar bilan tomorqa yer egalari bilim-ko'nikma hosil qilish muhimdir. Shu o'rinda, imtiyozli narxlarda yoki imtiyozli kreditlar asosida innovatsion resurs tejamkor texnologiyalar yetkazib berilishi, qishloq aholisi bandligi va oila daromadini oshirishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Qishloq xo'jaligi faoliyatining barqaror rivojlanishi aholini oziq-ovqat mahsulotlariga bo'lgan talabini qondiradi. Shu o'rinda, qishloq xo'jaligining barqaror rivojlanishini ta'minlashda faoliyatda band bo'lgan ishchi-xodimlarning bilim-savodxonlik darajasiga bog'liq bo'lib, faoliyatga jalb qilingan innovatsiyalardan samarali foydalanish yoki yangi innovatsion texnologiyalarni o'zlashtirish imkoniyatini tezlashtiradi.

Samarqand viloyati Pasdarg'om va Oqdaryo tumanlari qishloq aholisi tomorqa xo'jaliklari misolida o'rganilgan tadqiqot ishimizda, tomorqa yer egalari tomonidan "Innovatsiyalarni o'zlashtirish indeksi" oila daromadining oshishiga ijobiy ta'sir etishi ilmiy asoslandi. "Innovatsiyalarni o'zlashtirish indeksi" bevosita tomorqa yer egalari tomonidan foydalanilgan innovatsiyalarni qanday o'zlashtirishini, umumiy xususiyatini ifodalovchi ko'rsatkichlardan hosil bo'lgan indeksdir.

Makur indeksni oshirish bevosita tomorqa yer egalari va/yoki a'zolari bilimi, ularning savodxonlik darajasiga bo'g'liq. Bu borada, hukumat qishloq hududlarida, ayniqsa olis hududlarda agroxizmatlar markazini tashkil etish yoki mahallabay qishloq aholisi uchun tomorqa xo'jaligi faoliyatida qanday turdagi innovatsiyalar yoki innovatsion texnologiyalardan foydalanish, uning resurs tejamkor imkoniyatlari borasida o'quv seminar-treninglar tashkil qilishni qo'llab-quvvatlash lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Muratov, S. (2022). The Role of Innovations in the Activities of Tomorka Farms in Samarkand Region. *American Journal of Agricultural Science, Engineering, and Technology*, 6(3), 135-141.
2. Babakholov, S., Bobojonov, I., Hasanov, S., & Glauben, T. (2022). An empirical assessment of the interactive impacts of irrigation and climate on farm productivity in Samarkand region, Uzbekistan. *Environmental Challenges*, 7, 100502.
3. Pardaev, K., Hasanov, S., Muratov, S., & Saydullaeva, F. (2023). Mitigating impact of risks on economic integration between entities in agrifood supply chain. In *E3S Web of Conferences* (Vol. 365, p. 04002). EDP Sciences.
4. Myrator, Ш. (2022). The economic assessment of resources and services affecting tomorka (small households) farm in rural areas and their income. *Iqtisodiyot va ta'lim*, 23(1), 317-324.
5. Hasanov, Sh., & Muratov, Sh. (2023). Tomorqa xo'jaligi faoliyatidan keladigan daromadga innovatsiyalar ta'sirini iqtisodiy baholash // *THE INNOVATION ECONOMY*, 1(01), 132-144.
6. Saydullaeva, F., Hasanov, S., Pardaev, K., & Muratov, S. (2023). Dietary diversity for ensuring food security. In *E3S Web of Conferences* (Vol. 365, p. 01003). EDP Sciences.
7. Nurullayev, U. U., & Urazov, J. S. (2023). Agrar sohada tahsil olayotgan talabalarning o 'rtacha o 'zlashtirish ko 'rsatkichiga ta'sir etuvchi omillarni iqtisodiy baholash. *Academic research in educational sciences*, 4(SamTSAU Conference 1), 292-298.
8. Muratov, S., Hasanov, S., Kalandarov, R., Pardaev, K., & Saydullayeva, F. Bibliography the Role of Innovations in the Activities of Tomorka Farms in Samarkand Region // *O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi*, 135.
9. Pardaev, K. A. (2022). Risk Mitigation Strategies in the Tomato Supply Chain. *American Journal of Agricultural Science, Engineering, and Technology*, 6(3), 118-123.
10. Muratov, S. (2023). The Role Of Innovation In Increasing Tomorka Farm Incomes. *Sustainability Of Education, Socio-Economic Science Theory*, 1(5), 84-91.
11. Toxirovna S. G. Dehkan Farm-Services To Sustain Food Supply // *Academic Journal of Digital Economics and Stability*. – 2021. – T. 6. – C. 1-5.
12. Muratov, S. A. (2021). Economic Assessment Of Factors Affecting The Decision Of Households To Engage In Non-Farm Activities // *Irrigation and Melioration*, 2021(2), 38-43.
13. Muratov, S., Hasanov, S., Kalandarov, R., Pardaev, K., & Saydullayeva, F. Bibliography The Role Of Innovations In The Activities Of Tomorka Farms In Samarkand Region // *O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi*, 135.
14. Kaiser, Henry F 1974. An index of factorial simplicity. *Psychometrika* 39: 31-36. doi: 10.1007/BF02291575
15. Bartlett, M. S. 1951. The effect of standardization on a Chi-square approximation in factor analysis. *Biometrika* 38: 337-344. doi: 10.1093/biomet/38.3-4.337
16. Acock, Alan C 2013. *Discovering structural equation modeling using Stata*. Stata Press Books.
17. Ike, P. C. (2015). Determinants of participation in non-farm economic activities in South East Nigeria: a tobit analysis approach. *Journal of Biology, Agriculture and Healthcare*, 5(2), 102-108.
18. Cai, L. A. (1998). Analyzing household food expenditure patterns on trips and vacations: a Tobit model. *Journal of Hospitality & Tourism Research*, 22(4), 338-358.

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Jtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 4

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin. Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

EI.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro'yxatdan o'tkazilgan.

